

Tallinna vanalinna erakordse ülemaailmse väärtuse määratlus

Lühiülevaade

Tallinna vanalinn on väga terviklik ja hästi säilinud keskaegne Põhja-Euroopa kaubalinn Läänemere kaldal. Linn kujunes välja Hansa Liidu õitseajal 13.–16. sajandil ja oli selle suure kaubandusorganisatsiooni oluline keskus.

Kõrgel paeklindil paiknev ülalinn ja selle jalamil laiuv arvukate kirikutornidega all-linn moodustavad muljetavaldava silueti, mis paistab kaugele nii merel kui ka maal.

Ülalinn Toompea, kus asuvad loss ja toomkirik, on alati olnud riigivõimu keskus. All-linnas on väga hästi säilinud keskaegne tänavavõrk ning praegugi on paljudel kitsastel ja käänulistel tänavatel keskajal saadud nimed. Alles on palju uhkeid avalikke ja linnakodanikele kuulunud ehitisi, nagu linnamüür, raekoda, apteek, kirikud, kloostrid, kaupmeeste ja käsitöölise gildihooned ning kaupmeeste elumajad. Kinnistute piirid pole 13.–14. sajandist saadik kuigivõrd muutnud.

Tallinna vanalinna erakordne ülemaailmne väärtus väljendub selles, et tegu on väljapaistva, tähelepanuväärselt tervikliku ja hästi säilinud keskaegse Põhja-Euroopa kaubalinnaga, millel on tänapäevalgi tollasele majanduslikule ja sotsiaalsele kogukonnale iseloomulikud tunnused.

Kriteerium (ii): Tallinna vanalinn oli 13.–16. sajandil üks Hansa Liidu kaugemaid ja võimsamaid eelposte Kirde-Euroopa koloniseerimisel. Siin kohtusid tsistertslaste, dominiiklaste, Saksa ordu ja Hansa Liidu traditsioonid, mille tulemusena kujunes välja rahvusvaheliste mõjutustega ilmalik ja kiriklik kultuur. See levis kogu Põhja-Euroopasse.

Kriteerium (iv): linnaplaan ja ehitised kõnelevad ilmekalt sellest, kuidas ühiste müüride ja kaitserajatiste varjus toimusid külg külje kõrval nii feodaalvõimu kui ka hansakaubanduse keskus.

Terviklikkus

2008. aastal muudeti maailmapärandi nimekirja kantud ala ja selle kaitsevööndi piire, et ühtlustada need Tallinna vanalinna muinsuskaitseala piiridega, mis on Eestis riikliku kaitse all. Nii kasvas nimekirja kuuluv ala 60 hektarilt 113 hektarile. See hõlmab nüüd Toompead ja keskaegse linnamüüri piiratud all-linna, samuti kogu vanalinna ümbritsevad 17. sajandi muldkindlustusi ning põhiliselt 19. sajandist pärinevaid rajatisi ja tänavaid, mis moodustavad keskaegse linna ümber roheala. Muudatus suurendas märgatavalt maailmapärandi nimekirja kantud ala terviklikkust. Nüüd kuuluvad sellesse kõik põhielemendid, mis annavad Tallinna vanalinnale erakordse ülemaailmse väärtuse.

2008. aastal 370 hektarilt 2253 hektarile suurendatud kaitsevöönd haarab nüüd terviklikumalt ka vanalinna lähiümbrust. Vööndit laiendati merelegi, nii et selle sisse jäävad nii Viimsi kui ka Kopli poolsaarelt avanev vaade. Laiendatud kaitsevöönd hõlmab üheksat vaatesektorit ja viit vaatekoridori.

Praegu paistab Tallinna ainuomane siluett nii merelt kui ka maalt. Seda võivad aga ohustada kaitsevööndist väljapoole kavandatavad kõrghooned.

Autentsus

Vanalinnas on märkimisväärses ulatuses säilinud 13. sajandil välja kujunenud keskaegne linnapilt ja linnaplaan koos kinnistute, tänavate ja väljakutega. Kiirjalt paiknevaid tänavaid ääristavad peamiselt 14.-16. sajandist pärinevad hooned. Suur osa linna kaitserajatisi on praeguseni püsinud oma keskaegses pikkuses ja kõrguses, kerkides kohati üle 15 meetri.

Arhitektuurilise ilme kõrval on vanalinn säilitanud ka oma funktsioonid: siin paiknevad elu- ja ärihooned ning kirikud. Toompeal asub jätkuvalt riigivõimu keskus. Sellegipoolest korrastatakse ajaloolisi elumaju üha rohkem turistide või ühiskondliku kasutuse jaoks. Sealjuures peavad need vastama rangetele ohutus- ja juurdepääsunõuetele.

Maailmapärandi nimekirja kantud autentsel alal asuvad ka paljud tähtsad arhitektuurimälestised 19. sajandi lõpust ja 20. sajandi algusest. Nende seas on koole ja teatreid ning haruldased puiteslinnad, mis moodustavad vanalinna ümbritseva ajaloolise linnaruumi lahutamatu osa.

Veel hiljaaegu ohustasid puitasumeid taasiseseisvumise järgsed segased omandisuhted ja elamispindade halb maine, sest hooneid ei hoitud korras ning neid remonditi ja ehitati ümber sobimatul viisil. Praeguseks on olukord täielikult muutunud: puitasumeid hinnatakse kõrgelt ja autentsel miljö säilitamiseks on võetud asjakohased meetmed.

Muinsuskaitseõuded ja haldamine

Tallinna vanalinna muinsuskaitseala loodi 1966. aastal Eesti NSV Ministrite Nõukogu määrusega number 360. Tegemist oli endise NSV Liidu esimese muinsuskaitsealaga, mille eesmärk oli kaitsta nii hästi säilinud ehitisi kui ka vanalinna ajaloolist tervikkust. 1996. aastal kinnitas seda otsust Eesti kultuuriministerium.

Peale selle reguleerivad Tallinna vanalinna kultuuriväärtuste kaitsmist ja haldamist mõned hilisemad õigusaktid ja linnavalitsuse määrused. Üheks näiteks on Tallinna vanalinna muinsuskaitseala põhimäärus, mis põhineb 2002. aastal vastu võetud ja 2011. aastal täiendatud muinsuskaitseadusel.

Põhimäärus kehtib tervel maailmapärandi nimekirja kantud alal ja selle kaitsevööndis 2008. aastal määratud piirides. Määruse keskmes on säilitamis-, konserveerimis-, planeerimis- ja ehitustegevus ning sellega seotud halduskorraldus. Õigusaktiga kaitstakse maailmapärandi nimekirja kantud alal kinnistute ajaloolist jaotust, hoonete ehitusmahtu ja -tihedust ning kõiki ajaloolisi ehitisi ja detaile.

Täiendatud muinsuskaitseaduse järgi on maailmapärandi nimekirja kantud alal paiknevate mälestiste ja ehitiste uurimiseks, konserveerimiseks, restaureerimiseks ja nendega seotud projekteerimistöödeks vaja muinsuskaitseameti luba. See tuleb muretseda ka nende ehitiste jaoks, mis ei ole muinsuskaitse all. Nii on kindel, et alati tehakse enne ehitustööde alustamist vajalikud ajaloolised ja arheoloogilised uuringud.

Nende õigusaktide ja põhimääruse täitmise eest vastutavad muinsuskaitseamet ja Tallinna linnavalitsus. Muinsuskaitseamet (riigi tasand) teostab üldist järelevalvet, Tallinna kultuuriväärtuste amet (kohaliku omavalitsuse tasand) aga vastutab põhimääruse elluviimise eest. Üksikküsimustes annavad nõu muinsuskaitse nõukogu eksperdid. Maailmapärandi nimekirja kuuluva ala planeeringut ja ehitustegevust puudutavad otsused langetavad muinsuskaitseamet ja Tallinna linnavalitsus üheskoos.

2010. aastal loodi UNESCO maailmapärandi Tallinna nõukogu, mille eesmärk on tõhustada koostööd ja tööjaotust vanalinna kaitsmise eest vastutavate asutuste, vabaühenduste, kohaliku kogukonna ja teiste huvirühmade vahel. Nõukogu ülesanne on kontrollida Tallinna vanalinna arengukava koostamist, täitmist ja ajakohastamist. Aastateks 2012-2021 kehtestatud arengukava vahetab välja 28. augustil 2008 jõustunud arengukava aastateks 2008-2013 ning selle põhirõhk on vanalinna erakordse ülemaailmse väärtuse kaitsmisel.

Olemasolevatele kaitsemeetmetele pakuvad tuge Tallinna linnavalitsus – et tõhustada uute projektide arheoloogilist järelevalvet, töötab kultuuriväärtuste ametis 2010. aastast täiskohaga arheoloog – ja olulistel avalikel aruteludel jagatud nõuanded. Näiteks peeti 2002. aasta mais konverents „Alternatiivid ajaloolisele rekonstruktsioonile UNESCO maailmapärandi linnades“, mille lõppotsus sisaldab mitut vanalinna tuleviku seisukohalt olulist aluspõhimõtet.

Edaspidi tuleks kaitsekorralduskavades pöörata tähelepanu maailmapärandi nimekirja kantud ala autentsuse ja tervikkuse säilitamisele. Tuleb püüda saavutada tasakaal vanalinna elukeskkonna ning muud laadi avaliku ja erakasutuse vahel, mis võib seada ohtu kogu ala autentsusele. Vanalinna tervikkust võib ohustada kõrghoonete kavandamine väljapoole kaitsevööndit. Seda aitab osaliselt kontrollida Tallinna linnavalitsuses 2008. aastal kehtestatud teemaplaneering „Kõrghoonete paiknemine Tallinnas“. Teemaplaneeringuga kaitstakse linna siluetti, sellega seotud vaatesektoreid ja -koridore. Et aga planeering aitaks maailmapärandi nimekirja kantud ala visuaalset tervikut säilitada, tuleb selle rakendamiseks jõuda iga vaatesektori asjaosalistega eraldi kokkuleppele.